

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ДОВІРЧОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Некіт К.Г.

*кандидат юридичних наук, асистент
кафедри цивільного права
Національного університету
„Одеська юридична академія”*

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу законодавства України та Російської Федерації щодо істотних умов договору довірчого управління майном. Запропоновано вважати істотними умовами договору довірчого управління майном умову про перелік майна, що передається в управління, та умову про особу, на користь якої здійснюється управління майном (установника управління або вигодонабувача).

Ключові слова: істотні умови, договір довірчого управління майном, установник управління, вигодонабувач.

Статья посвящена сравнительно-правовому анализу законодательства Украины и Российской Федерации по вопросу о существенных условиях договора доверительного управления имуществом. Предложено считать существенными условиями договора доверительного управления имуществом условие о перечне имущества, которое передается в управление, и условие о лице, в интересах которого осуществляется управление имуществом (учредителя управления или выгодоприобретателя).

Ключевые слова: существенные условия, договор доверительного управления имуществом, учредитель управления, выгодоприобретатель.

The article covers investigation of the substantial conditions of property trust management agreement by comparative analysis of the legislation of Ukraine and Russian Federation. It is suggested to consider a condition about the property, which is transferred to the trustee, and condition about person, who are entitled to the benefit of any trust arrangement (trustee or beneficiary), as the substantial conditions of the property trust management agreement.

Keywords: substantial conditions, property trust management agreement, trustor, beneficiary.

В умовах розвитку приватної власності в країнах пострадянського простору і розширення кола об'єктів, які можуть належати громадянам, необхідність удосконалення захисту їх майнових інтересів набуває особливої важливості, у зв'язку з чим зростає актуальність використання конструкції довірчого управління майном.

Договір довірчого управління майном значно полегшує завдання власника забезпечити збереження та раціональне використання його майна. При укладенні цього договору майно передається особі, яка на професійній основі здійснює належне управління ним з передачею отриманих від такого управління доходів вигодонабувачеві, у якості якого може виступати власник або визначена ним третя особа. Таким чином використання цієї правової конструкції дозволяє організувати ефективне управління майном на користь власника або особи, яку він хотів би або повинен був би утримувати, позбавляючи зайвих турбот.

Проте, з урахуванням того, що договір довірчого управління майном був закріплений цивільним законодавствами пострадянських країн лише у так званій новітній період їхнього розвитку, багато питань, пов'язаних з використанням цього договору залишаються дискусійними. До таких питань відноситься і проблема визначення істотних умов цього договору, що є достатньо важливою, оскільки пов'язана з процедурою його укладення.

Незважаючи на наявність досить великої кількості праць, присвячених договору довірчого управління (Р. А. Майданика, І. В. Венедиктової, С. А. Сліпченка, Ю. В. Курпас, В. В. Вітрянського, Л. Ю. Міхеевої, Д. І. Петеліна та ін.), до сьогодні не проводилось порівняльно-правових досліджень щодо істотних умов цього договору. Тому, візьмо за мету цієї статті провести порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Російської Федерації щодо істотних умов договору до-

вірчого управління майном та запропонувати рекомендації щодо вдосконалення окремих їх положень.

Відповідно до базового принципу свободи договору, сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору (ст. 627 ЦК України, ст. 421 ЦК РФ). Проте, свобода розсуду сторін при укладенні договору є не безмежною, вона допускається лише у певних межах, з урахуванням положень закону, вимог розумності та справедливості.

За загальним правилом, договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявкою хоча б однієї із сторін необхідно досягнути згоди (ст. 638 ЦК України, ст. 432 ЦК РФ).

Таким чином, процес укладення договору довірчого управління майном є діями сторін, спрямованими на узгодження істотних умов договору та їх оформлення відповідно до встановлених законом вимог.

Незмінно обов'язковою є умова про предмет договору, який включає два роди об'єктів: дії управителя та передане в управління майно. Якщо коло можливих дій управителя визначається достатньо широко, і сторони можуть не деталізувати їх перелік, обмежившись формулюванням «управитель зобов'язується здійснювати управління майном», то склад майна, що підлягає передачі в управління, повинен бути чітко визначений. Дана обставина не викликає сумнівів, а тому український і російський законодавці одностайно відносять до числа істотних умову про склад майна, що передається в управління (ст. 1035 ЦК України, ч. 1 ст. 1016 ЦК РФ).

Такий підхід представляється цілком обгрунтованим, оскільки без вказівки конкретного переліку майна, що передається в управління, неможливо виконати

інші вимоги, реалізація яких є необхідною для забезпечення досягнення мети довірчого управління. Зокрема, вказувати склад майна, що передається в управління, необхідно з тієї причини, що воно, по-перше, має бути відокремлене від майна управителя та іншого майна установника управління, по-друге, саме це майно, у першу чергу, використовується для погашення боргів за зобов'язаннями, пов'язаними з управлінням. Нарешті, визначення складу майна, що передається в управління, необхідне з тієї причини, що саме це майно (зі всіма приростами та доходами, одержаними в результаті управління) має бути повернено установнику управління або іншій, вказаній у законі або договорі особі, у разі припинення договору довірчого управління.

Узгодження сторонами умови про склад майна, що передається в управління, необхідне ще з тієї причини, що дана умова деталізує предмет договору, тому не викликає сумнівів необхідність віднесення цієї умови до числа істотних, без яких даний договір вважатиметься неукладеним.

Представляється, що до числа істотних умов договору довірчого управління слід також віднести умову про особу, у інтересах якої здійснюватиметься управління (найменування юридичної особи або ім'я громадянина, на користь якого здійснюється управління, у формулюванні російського законодавця). Ця умова обумовлена самою суттю договору, тобто є необхідною для договорів даного виду, як визначено законом (ст. 638 ЦК України, ст. 432 ЦК РФ). З одного боку, цією умовою підкреслюється той факт, що довірчий управитель управляє майном не в своїх, а винятково в чужих інтересах. З другого боку, вона уточнює положення про те, що управління може здійснюватися як на користь установника управління, так і на користь вигодонабувача. Визначення вигодонабувача є ключовим моментом для договору довірчого управління. Без визначення особи, в інтересах якої здійснюватиметься управління, неможливою є реалізація цілей управління і, відповідно, виконання договору.

На відміну від умов про склад майна, що передається в управління, та особу, в інтересах якої здійснюватиметься управління, доцільність віднесення до числа істотних умов про строк дії договору та винагороди управителя викликає сумніви.

У російській юридичній дійсності віднесення законодавцем умови про розмір та форму винагороди управителю до числа істотних викликало до життя численні дискусії, обумовлені тим фактом, що російський законодавець допускає можливість укладення безоплатного договору довірчого управління. У останньому випадку виникає питання – чи слід вважати безоплатний договір довірчого управління укладеним, якщо в ньому відсутня умова про розмір та форму винагороди довірчому управителю. Одні російські дослідники доходять висновку, що безоплатний договір довірчого управління вважатиметься укладеним лише у випадку, якщо в ньому є пряма вказівка на те, що управитель не одержує винагороди за свою діяльність [1, с. 79]. Інші відзначають, що умова про розмір та форму винагороди довірчому управителю є істотною лише для оплатних договорів такого роду. У випадку, якщо договір довірчого управління майном є безоплатним, дана умова втрачає будь-яке значення, і договір укладається без цієї умови [2, с. 917; 3, с. 548].

Представляється, що цих дискусій та вірогідних проблем на практиці вдалося б уникнути, якби умова про розмір та форму винагороди довірчому управителю не була віднесена законодавцем до числа істотних. З урахуванням того, що російське законодавство містить положення про порядок визначення ціни договору (згідно ч. 3 ст. 424 ЦК РФ, у випадках, коли в оплатному

договорі ціна не передбачена і не може бути визначена виходячи з умов договору, виконання договору має бути оплачене за ціною, яка за аналогічних обставин звичайно стягується за аналогічні товари, роботи або послуги), порядок виплати винагороди довірчому управителю може бути визначений і за відсутності конкретних вказівок у договорі.

Аналогічне положення про порядок визначення ціни договору містить і українське законодавство (згідно ч. 4 ст. 632 ЦК України, якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена виходячи з його умов, вона визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору). Таким чином, порядок виплати винагороди управителю може бути визначений з урахуванням загальних положень про порядок визначення ціни договору.

Російський законодавець відносить до числа істотних умов договору довірчого управління майном умову про строк його дії. Відповідно, якщо сторони не передбачили в договорі умову про строк, договір вважається неукладеним. Більш того, законодавчо встановлене обмеження максимального строку дії договору довірчого управління. Сторони не можуть укладати даний договір на строк більше п'яти років. Так, згідно ч. 2 ст. 1016 ЦК РФ, договір довірчого управління майном укладається на строк, що не перевищує п'яти років. Для окремих видів майна, що передається в довірче управління, законом можуть бути встановлені інші граничні строки, на які може бути укладений договір. При цьому, як зазначає Л.Ю. Міхеева, нормативних актів, що встановлюють інші граничні строки для договору довірчого управління поки немає, тому навіть якщо в договорі вказаний більший строк, договір вважається укладеним на п'ять років [1, с. 85].

Встановлення граничного строку дії договору довірчого управління майном, очевидно, пов'язане з бажанням, по-перше, підкреслити зобов'язальний характер виникаючих з нього відносин, а по-друге, прагненням «підстрахуватися» від випадків шахрайства. Як зазначають російські дослідники, встановлюючи максимальний строк дії договору довірчого управління, законодавець переслідував мету виключити можливість укладення удаваних договорів, що прикривають під безстроковим довірчим управлінням відчуження майна [1, 2, 4, 5].

Враховуючи економічну природу відносин довірчого управління, російський законодавець все ж таки передбачає деякі нюанси щодо строку дії договору. У багатьох випадках досягти певних результатів у межах такого обмеженого строку неможливо, і для досягнення цілей довірчого управління необхідним є більш тривалий строк. Тому законодавець надає сторонам можливість продовження строку дії договору. Так, згідно ч. 2 ст. 1016 ЦК РФ, за відсутності заяви однієї зі сторін про припинення договору після закінчення строку його дії він вважається продовженим на той же строк і на тих же умовах, які були передбачені договором.

Звертає на себе увагу той факт, що для продовження договору довірчого управління немає необхідності вчиняти будь-яких додаткових дій. Навпаки, певні дії потрібно вчинити для того, щоб припинити договір. Така особливість конструкції довірчого управління пояснюється сутністю взаємостосунків сторін. Припинення управління пов'язане з можливими втратами в доходах від майна. Саме тому для припинення відносин у зв'язку із закінченням строку дії договору необхідною є ініціатива однієї зі сторін [1, с. 86].

Водночас, такий підхід не є оптимальним для оформлення відносин довірчого управління. Представляється недоцільним віднесення строку дії договору

довірчого управління до числа його істотних умов, без вказівки яких договір вважатиметься неукладеним. На практиці часто можуть виникати ситуації, коли сторони на момент укладення договору не можуть визначитись, на який строк слід укласти договір для досягнення мети довірчого управління. Ще більш нераціональним представляється встановлення граничного строку дії договору на межі п'яти років. Такий строк розрахований на середньострокову перспективу. Встановлений ЦК РФ граничний строк дії договору обмежує стратегічне управління об'єктом договору і, по суті, виключає розробку і реалізацію стратегічних програм, пов'язаних з крупними інвестиціями.

Набагато більш раціональним представляється підхід українського законодавця до вирішення питання про строк дії договору довірчого управління майном. ЦК України не відносить строк дії договору довірчого управління до числа істотних умов. Тому при вирішенні спірив, пов'язаних з неможливістю встановити строк дії договору довірчого управління, даний договір не вважається неукладеним. Разом із тим, положення про строк дії договору детально регламентовані. Так, згідно ст. 1036 ЦК України, сторони встановлюють строк управління майном на свій розсуд. Якщо сторони не визначили строк договору, він вважається укладеним на п'ять років.

Такий підхід, з одного боку, дозволяє запобігти випадкам шахрайства, оскільки характер договору залишається строковим, а з другого боку, дозволяє сторонам визначати строк дії договору на свій розсуд, що забезпе-

чує можливість його укладення на перспективно тривалий строк. Крім того, подібне формулювання дозволяє запобігти укладенню договору довірчого управління на невіправдано короткий строк, оскільки у разі відсутності в договорі вказівки на строк його дії, він вважається укладеним на п'ять років.

Разом із тим, представляється недоцільною повна відмова від обмеження відносин довірчого управління будь-яким строком, як це пропонується окремими українськими дослідниками [6], оскільки це дійсно може привести до спроб шахрайства, коли сторони укладають удаваний договір довірчого управління з метою прикрити фактичне відчуження майна.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна дійти висновку про необхідність зміни концептуального підходу законодавців досліджуваних країн до визначення істотних умов договору довірчого управління майном. Зокрема, істотними умовами договору довірчого управління майном слід вважати умову про перелік майна, що передається в управління, та умову про найменування юридичної особи або ім'я громадянина, на користь яких здійснюється управління майном (установника управління або вигодонабувача). Певного коригування потребує законодавство Російської Федерації. Положення українського законодавства представляється доцільним доповнити вимогою про необхідність визначення особи, на користь якої здійснюватиметься довірче управління, а також виключити з переліку істотних умов умову про розмір та форму винагороди довірчому управителю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михеева Л. Ю. Доверительное управление имуществом / Л. Ю. Михеева. – М. : Юристъ, 2006. – 447 с.
2. Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [3-е изд., стереотипное]. – М. : Статут, 2003. – 1034 с.
3. Гражданское право : учеб. : в 2-х т. / Под ред. В. В. Залесского. – М. : Норма, 2004. – Т. 2. Обязательственное право. – 2004. – 736 с.
4. Гражданское право : учеб. : в 2-х т. / Под ред. Е. А. Суханова. – [2-е изд.]. – М. : БЕК, 2000. – Т. 2. ; Полутом 2. – 2000. – 544 с.
5. Дозорцев В. А. Доверительное управление имуществом / В. А. Дозорцев // Гражданский Кодекс Российской Федерации. Часть вторая : Текст, комментарии, алфавитно – предметный указатель / Под ред. О. М. Козырь, А. Л. Маковского, С. А. Хохлова. – М. : Норма, 1996. – 714 с.
6. Курпас Ю. В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Юлія Володимирівна Курпас. – К., 2004. – 225с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ

Нечипорук Л. Д.,

доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Стаття присвячена окремим особливостям правового регулювання охорони та використання об'єктів тваринного світу. Досліджуються особливості права власності на об'єкти тваринного світу. Автор досліджує радянське законодавство та законодавство України щодо набуття права власності на об'єкти тваринного світу.

Ключові слова: охорона та використання тваринного світу, право власності, об'єкти тваринного світу, екологічне право.

Статья посвящена отдельным особенностям правового регулирования охраны и использования объектов животного мира. Исследуются особенности права собственности на обь животного мира. Автор исследует советское законодательство и законодательство Украины относительно приобретения права собственности на обь животного мира.

Ключевые слова: охрана и использование животного мира, право собственности, объекты животного мира, экологическое право.

The article is devoted to individual peculiarities of legal regulation and use of wildlife. The features of ownership of infrastructural facilities, wildlife. The author examines Soviet legislation and legislation of Ukraine to acquire ownership of infrastructural facilities, wildlife.

Keywords: protection and use of wildlife, ownership, fauna, environmental law.

Власність — категорія економічна, через яку проявляється характер зв'язку суспільних систем, колективних груп, окремих індивідів з об'єктами матеріального світу та результатів матеріального виробництва, його предметами і речами. Ця категорія визначає порядок

розподілення об'єктів матеріального світу, порядок їх присвоєння, визнання “своїми” для одних і “чужими” для інших суб'єктів суспільних відносин. Вона є визначальною у відносинах, оскільки через характер привласнення — матеріальну, економічну сторону прояв-